חבל ימית — התכנון לעתיד

● עמיהוד ישראלי

מהות "המיפעל הדרומי"

חבל ימית אינו אלא חלק ממה שקרוי בהווה "המיפעל־הדרומי", או "חבל־אשכול" משנת 1969 ואילך. לפי חלוקת ארץ ישראל למחוזות, נפות ו"אזורים־טבעיים" (בעקבות השנתון הסטטיסטי לשנת 1977) מורכב "המיפעל־הדרומי" ממיקטעים מ"האזורים הטבעיים" הבאים: איזור בשור (36), נפת־רפיח (80), נפת ח'אן־יונס (82) ופרוזדור צפון־סיני (83). בתחומי "הקו הירוק" מקיף "המיפעל־הדרומי" 742,000 דונם, ומעבר לו — מתווספים עוד כמיליון דונם, כלומר 1,742,000 דונם בס"ה. מאחר ו"חבל אשכול" מצוי בתהליכי פיתוח משנות ה־50 ואילך, ממילא נוצר הצורך לקשור את הישובים הקיימים והמתפתחים משני עברי "הקו־הירוק" לתוכנית פיתוח אזורית בכל התחומים — תשתית, מיתאר, כלכלה, ושירותים.

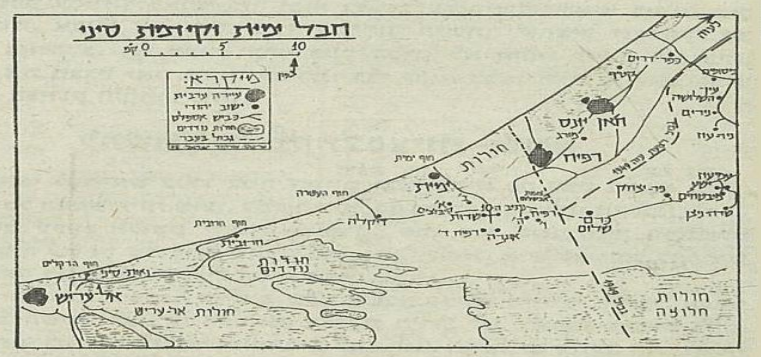

תיכנון תוכנית המיתאר החל בשנת 1971, כשהיעד העיקרי שהוצב היה זירוז תהליך האיכלוס המירבי של החבל מהטעם הבטחוני שעניינו — עיבוי טריז בין צפון סיני לבין רצועת עזה המתפוצצת משיפעת אוכלוסיה (429,000 בדצמבר 1976). לאחר סידרת סקרים על נתוני המרחב והאפשרויות לפיתוחו ולהגדלת אמצעי הייצור שבו, ובמיוחד מקורות מים, הוכנה טיוטת הפיתוח הכוללת, שעיקרה ביסוס ישובים כפריים על ענפי חקלאות אינטנסיבית ומתוחכמת. בנוסף לכך, כללה תוכנית הפיתוח הקמת מיפעלי קייט ונופש, מיפעלי תעשייה, וכן הרחבת השירותים הקהילתיים.

שנת־היעד לתוכנית הפיתוח נקבעה ל־1982, והסיבות לבחירת שנת־יעד כה קרובה נבעו מאי־הוודאות ביחס להפניית משאבים וגורמי ייצור אחרים למרחב מעבר לשנה זו, ודברים אלה אמורים היו במים, וכן בשינויים הטכנולוגיים החזויים בחקלאות ובענפים האחרים. שינויים אלה עשויים לחולל תמורות, ולכן התבקשה גמישות תיכנונית וקירוב שנת־היעד. למרות זאת נמצאו סעיפים בתוכנית הפיתוח — כגון דמוגראפיה, שירותים קהילתיים ופיתוח מיפעלי קייט ונופש — שתחזית התיכנון עבורם התייחסה לשנת 1990.

טיוטת התוכנית שהוצעה לא כללה את התושבים והנודדים הערביים של פיתחת־רפיח וצפון־סיני. בנושא זה הוכנה תוכנית פיתוח ויישוב ע"י תה"ל, ביוזמת המימשל הצבאי של פיקוד הדרום, שהתייחסה לבדווים באל־עריש, שייח' זווייד וקוצ'יימה. הצעה אחרת לשילוב הבדווים בתוכנית הפיתוח של פיתחת־רפיח (תשרי, תשל"ה) הועלתה ע"י חטיבת ההתיישבות של ההסתדרות הציונית, בהנחה שמציאת פתרון התיישבותי לבדווים באיזור הינה חיונית להצלחת ההתיישבות היהודית. מטרות תוכנית הפיתוח הותוו כדלקמן: —

(א) הגדלת האוכלוסיה היהודית במרחב. (ב) יצירת רצף התיישבותי יהודי ממרכז הנגב ועד לחוף הים בצפון־סיני. (ג) העלאת רמת־החיים של האוכלוסיה באיזור.

בהסתמך על מטרות אלה נקבעו יעדי הפיתוח הבאים: האוכלוסיה הכפרית תוגדל מ־4,300 נפש ב־1973 ל־10,000 נפש ב־1982. יוקם מוקד עירוני שיכיל 4,000 נפש בשנת 1982, תוך שמירת אופציות להתפתחות דמוגראפית גדולה יותר בעתיד. מספר הישובים, ללא היאחזויות, יוגדל מ־21 ב־1973 ל־35 ב־1982. הערך המוסף למועסק בכל "המיפעל־הדרומי" יגדל ב־53% משנת 1973 לשנת 1982 (במחירי 1973). גידול מתוכנן זה מצביע על גידול שנתי בשיעור של כ־5%. כדי להשיג את מטרות התוכנית היה צורך בקביעת מדיניות של העדפה באכוונת משאבים לגורמי הייצור באיזור. הדברים אמורים לגבי כל המיגזרים: הן בחקלאות, שפיתוחה תלוי במקורות מים, במיכסות ייצור, הון ומחקר חקלאי; הן בתעשייה — ע"י אכוונת מיפעלים ועידוד השקעות במושבים, בקיבוצים ובימית; והן בשירותים, שפיתוחם מותנה בהשקעות במיבנים, בציוד ובמשיכת כוח אדם מקצועי לאיזור. השגת היעדים המוצעים בתוכנית הפיתוח כרוכה, להערכת המתכננים, בהשקעות בהיקף של 1,174 מיליארד ל"י (במחירי 1973) לפי הפירוט הבא: בחקלאות — 39.9%, בתשתית ובדיור מקומי — 34.8%, בתשתית אזורית — 10.9%, בתעשייה — 10%, והשאר (4.4%) במיפעלי תיירות ובשירותים קהילתיים. למותר להוסיף שהמימון להשקעות אלה אמור לבוא, רובו ככולו, ממקורות ממשלתיים וציבוריים.

תוכנית הפיתוח הכוללת ל"מיפעל־הדרומי", על כל מרכיביו, הוכנה ובוצעה לפי השלבים הבאים: ראשית — קביעת תיפקודו של האיזור על סמך משאביו. שנית — חלוקה מיגזרית וענפית של נושאי התיכנון. שלישית — הכנת תוכניות פיתוח ענפיות במיסגרת אינטגראטיבית. רביעית — בדיקת האלטרנטיבות בכל מיגזר ובחינת משמעות בחירת האלטרנטיבה במיגזר אחד על כלל המיגזרים ועל המערכת כולה. חמישית — בדיקת מערכות התשתית והשירותים כתוצאה מבחירת אלטרנטיבות במיגזרים הכלכליים. ששית — גיבוש תוכנית מיתאר מקומית כחלק מהתיכנון הפיסי של המערכת הכוללת.

לוח 1: גידול האוכלוסיה ב"מיפעל־הדרומי"

	1973	1980	1985	1990
קיבוצים ב"קו־הירוק"	2,765	3,490	4,039	4,569
מושבים ב"קו־הירוק	1,170	2,088	2,514	2,910
ישובי חבל עזה	(—)	647	1,017	1,440
ישובי חבל ימית	365	2,176	3,744	4,802
העיר ימית	(—)	3,600	8,000	12,000
סך־הכל	4,020	12,001	19,314	25,721
האוכלוסיה מחוץ ל"קו־הירוק" באחוזים	9.1	53.5	66.1	70.9

המקור: ההסתדרות הציונית, חטיבת ההתיישבות — חבל אשכול, ירושלים, 1975, ע' 12.

תחזית מערך הישובים והאוכלוסיה

בשנת 1973 היו בכל "המיפעל־הדרומי" 21 ישובים ו־4 היאחזויות־נח"ל, שהכילו 4,300 נפש. התיכנון לשנת 1985 מורה על 38 ישובים, כולל העיר ימית, עם סך כולל של 19,300 נפש. (ימית — אמורה לאכלס בשנה זו 8,000 נפש). עם הקמתם המודרגת של הישובים החדשים והעיבוי־הדמוגראפי של הישובים הקיימים — צפוייה הרחבה ניכרת באוכלוסיית האיזור. האוכלוסיה הכפרית, שעמדה, כאמור, על 4,300 נפש בשנת 1973 — תוכפל עד שנת 1980 ותימנה 8,400 נפש. כמו כן חזוייה באיזור הכפרי בלבד תוספת אוכלוסין של כ־5,000 נפש בשנות ה־80, במקביל לגידול הדמוגראפי הכפרי — צפוייה התפתחות של הישוב העירוני ימית, לפי הקצב המתוכנן כדלקמן: 1980 — 3,600 נפש; 1982 — 4,000 נפש; 1985 — 8,000 נפש וב־1990 — כ־12,000 נפש. סך האוכלוסיה המתוכננת ל"מיפעל־הדרומי" בשנת 1990 אמור להגיע ל־25,700 נפש, וההתפלגות החזוייה תהיה כדלקמן: מעבר ל"קו־הירוק" (חבל עזה וחבל ימית) — 18,242 נפש, היינו 70.9% מכלל האוכלוסיה הצפוייה. ימית בלבד תיטול, לפי המתוכנן, 46.6% מכלל אוכלוסיית "המיפעל־הדרומי". במרוצת שנות ה־80 יגדל בהדרגה מישקלה של האוכלוסיה מעבר ל"קו־הירוק", מכלל אוכלוסיית "המיפעל־הדרומי" ממחצית ויותר ועד לכ־70%. גידול זה ייזקף בעיקר לעיבוי הדמוגראפי של העיר ימית, שתשמש כמרכז אזורי־עירוני לחבל כולו.

תיכנון התעסוקה החזוייה ב"מיפעל הדרומי" ייראה כדלקמן: בשנת 1973 הועסקו כ־2,500 מפרנסים, ומתוכם כ־840 שכירים. בשנת 1982 מצביעה התחזית על כ־5,600 מועסקים ומתוכם כ־1,000 שכירים. ראוי להעיר, כי העבודה השכירה תהא ברובה עונתית, אולם לצורך החישוב היא נלקחה כעבודה שנתית.

היחס בין המועסקים, תושבי האיזור, לבין השכירים בשנת 1973 עמד על 2/3 מקומיים לעומת 1/3 שכירים. יחס זה אמור יהיה להשתפר בשנת 1982, כאשר 82% מכלל המועסקים, יהיו תושבי האיזור. הנתונים מלמדים, כי בד בבד עם הרחבת אוכלוסיית "המיפעל־הדרומי" — יירד היקף העבודה השכירה. במקביל לכך תיצור הפעילות הכלכלית והחברתית במרחב מקומות תעסוקה חדשים בהתאמה עם גידול האוכלוסיה הכפרית. גידולה של זו האחרונה — תאושש ותחזק את מערך התעסוקה והשירותים בעיר ימית.

אם מדינת ישראל סבורה, כי ל"מיפעל־הדרומי" בכלל ולחבל ימית בפרט יש חשיבות מאקרו־לאומית מעל ומעבר לתנודות פוליטיות פתאומיות ולתפניות בלתי־חזויות, כי אז שומה עליה לקיים את תנופת הפיתוח באיזור ולשקוד על חיזוקה.

המקורות:

(1) ההסתדרות הציונית, חטיבת ההתיישבות — חבל אשכול, ירושלים, 1975.

(2) מ. גיחון — תולדות רצועת עזה באספקלריה גיאו־פוליטית וגיאו־אסטרטגית. קתדרה־6, דצמבר 1977, ע"ע 165—133.

(3) מ. גיחון — סיני כמרחב ספר באספקלריה היסטורית. מטכ"ל, עקד־היסטוריה, יוני 1969.